

“SEMANTIKA-GAPLARNING TUZILISHI VA TALQINI”**Nurmatova Guljakhon Toshmatovna**

Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Fiskal instituti “Gumanitar fanlar va ingliz tili” kafedrasining ingliz tili fani katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6651320>

Annotatsiya. Semantika tilning ma'nosi va talqini bilan bog'liq murakkabliklarga ishora qiladi (masalan, so'zlar, belgilar va jumlar tuzilishi.) Semantika so'zlarning chuqurroq ta'rifi, shuningdek, tom ma'no, majoziy ma'no, kontekst, nuans va boshqa falsafiy/teknik masalalarini o'rgatadi.

Kalit so'zlar: semantika, ma'no va talqin, tom ma'no, majoziy ma'no, kontekst.

«СТРУКТУРА И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СЕМАНТИКИ»

Аннотация. Семантика относится к сложностям, связанным со значением и интерпретацией языка (например, со структурой слов, символов и предложений). технические неполадки.

Ключевые слова: семантика, значение и интерпретация, буквальное значение, переносное значение, контекст.

"STRUCTURE AND INTERPRETATION OF SEMANTICS"

Abstract. Semantics refers to the complexities associated with the meaning and interpretation of language (e.g., the structure of words, symbols, and sentences.) Semantics is a deeper definition of words, as well as literal, figurative, context, teaches nuance and other philosophical / technical issues.

Keywords: semantics, meaning and interpretation, literal meaning, figurative meaning, context.

KIRISH

Semantika so'zlarning, belgilarning va gap tuzilishining ma'nosi va talqinini anglatadi. Semantika asosan bizning o'qib tushunishimizni, boshqalarni fikrlarini qanday tushunishimizni va hatto sharhlarimiz natijasida qanday qarorlar qabul qilishimizni aniqlaydi. Semantika, shuningdek, til va ma'noni qanday tushunish bilan shug'ullanadigan tilshunoslik bo'limiga ham murojaat qilishi mumkin. Bu-soha vakillari uchun ayniqsa qiziqarli soha bo'lib, ular ma'noning mohiyati, boshqalar bilan qanday ma'no baham ko'rishimiz va vaqt o'tishi bilan ma'no qanday o'zgarishi haqida bahslashadi.

Semantikaning asosiy masalalaridan biri tom ma'no va ko'chma ma'noni farqlashdir. To'g'ridan-to'g'ri ma'no bilan biz tushunchalarni nominal qiymatda qabul qilamiz. Masalan, “Kuz, barglarning burishib qovjirashi bilan boshlandi” desak, yaproqlar rangi va shakli boshqa tusga aylangandan keyin fasl o'zgara boshlaganini anglagan bo'lamiz.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Majoziy ma'no o'xshatish va metaforalarni ma'noni ifodalash va katta his-tuyg'ularni etkazish uchun ishlatadi. Masalan, “Men bo'ridek ochman” degani egulikka katta ehtiyoj borligini ko'rsatish uchun o'xshatish va qiyoslash bo'ladi.

Endi siz odamlar uchun barcha so'zlarni bir xil tushunishlarini bilish qanchalik qiyinligini tushunganingizdan so'ng, semantika haqidagi tushunchangizni o'z hayotingizga va

o'rganishingizga qanday qo'llash mumkinligini ko'rish vaqti keldi. Tushunishingizni mustahkamlash uchun quyidagi harakatlardan birini yoki bir nechtasini sinab ko'ring.

Ko'pgina yozuvlar sirdan oddiydek tuyulishi mumkin, ammo chuqurroq o'rganib chiqsak, so'zlarning ma'nolarida juda ko'p nuanslar borligini ko'ramiz. Ushbu so'rov uchun sizga ayniqsa yoqadigan qo'shiqni tanlang. Qo'shiq matnini qidirib toping va bir oz noaniq ma'noga ega deb o'ylagan har qanday so'zni toping. Bir so'zning ikkita talqini bormi? Iloji boricha qo'shiq so'zlarining oqilona talqinlarini yozing.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Ba'zi so'z ma'nolari aniq so'zma-so'z bo'lsa, boshqalari oddiy tasvir kabi ko'rinadigan narsaga kontekst qo'shadigan majoziy elementlarni o'z ichiga oladi. Quyida yozilgan va taniqli O'zbek estradasi xonandasi O'zbekiston xalq artisti Yulduz Usmonova tomonidan ijro etilgan qo'shiqning bir yoki bir nechta parchalarni o'qing va iboralarning to'g'ridan-to'g'ri ma'nosidan farq qiladigan ko'chma ma'nolarga imkon qadar ko'proq misol toping. Ikkala ma'noni ham yozing va so'ngra ko'chma ma'no matnning umumiy ohangini va ma'nosini qanday o'zgartirishini kuzatamiz:

Qaro derlar oqni ham,
Bulbul derlar zog`ni ham.
Telba qilar sog`ni ham –
Dunyo o`zi shunaqa!
Jon kuydirib gapiray,
Ham yuragimdan kuylay,
Parvosiga olmaslar –
Dunyo o`zi shunaqa!
Gadoni gado tunar,
Har bandada har hunar.
Aslini Oллоh bilar,
Dunyo o`zi shunaqa!

Ushbu she'rning semantikasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak "go'yoki dunyo insoniyatni har kuyga solayontandek" lekin mazmun va mohiyat mutloq boshqa.

Semantikani o'rganish tilda ma'no qanday ishlashini ko'rib chiqadi va shuning uchun u ko'pincha tadqiqotga asoslanish uchun so'z va iboralarning ma'nosi haqidagi ona tilida so'zlashuvchi sezgilardan foydalanadi. Biz hammamiz ongsiz darajada semantikani tushunamiz, biz gaplashayotganda bir-birimizni oson tushunamiz.

Semantikaning ko'rib chiqadigan va unga asoslanadigan narsalaridan biri, yuqoridagi qo'shiq matni misolidan ko'rib turganingizdek, nutqning ma'nosi faqat alohida so'zlarning birlashtirilgan ma'nolaridan anglanadi. Nutqning ma'nosi alohida so'zlarning ma'nolari yig'indisi va ularning tuzilishga joylashish usulidir. Semantika so'z ma'nolarining o'zaro bog'lanish usullarini ham ko'rib chiqadi. Semantikada so'zlarning ma'no jihatdan bog'lanishining bir necha usullari mavjud:

Sinonim - so'zlar bir xil ma'noni anglatish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan so'zlar. Boshlang va yo'l ko'rsating, katta va ulkan, yosh va o'smir.

Antonim so'zlar qarama-qarshi ma'noga ega bo'lib bir-birining inkor etadi: katta va kichik, kel va ket, yuqoriga va pastga.

Omonimlar-ko'p ma'noli so'z ikki yoki undan ortiq o'zaro bog'liq ma'noga ega bo'lsa, ko'p ma'nolidir. Bu holda so'z bir shaklni oladi, lekin ikki xil ma'noni anglatish uchun ishlatilishi mumkin. Ko'p ma'noda bu ikki ma'no qaysidir ma'noda bog'langan bo'lishi kerak, so'zning mutlaqo bog'lanmagan ikkita ma'nosi bo'lmasligi kerak: olma(meva turi) va olma (fe'l). Sichqoncha (hayvon) va sichqoncha (kompyuter boshwaruv apparatchasi).

Shu bilan birga semantikada gaplar aro bog'liqlik ham mavjud:

Parafraza - Parafrazalar bir xil haqiqat shartlariga ega; biri rost bo'lsa, ikkinchisi ham to'g'ri bo'lishi kerak. "O'g'il bolalar qizlarni yaxshi ko'radilar" va "qizlar bolalarga yoqadi", "Jon kitobni Krisga berdi" va "Jon Krisga kitobni sovg'a qildi".

O'zaro bog'liqlik - har bir jumla boshqasiga har taraflama to'g'ri bo'lishi kerak. "Kamol Rohilaga uylangan" degan gap "Rohila Kamolning xotini" ekanligini anglatadi.

Asimmetrik talab - boshqasi to'g'ri bo'lishi uchun jumalardan faqat bittasi to'g'ri bo'lishi kerak, ammo bu jumla boshqa jumlaning to'g'ri bo'lishi shart bo'lmagan holda ham to'g'ri bo'lishi mumkin. "Rohilaning ikkita ukasi bor" - "Rohila yolg'iz farzand emas" degan ma'noni anglatadi (lekin Rohila yolg'iz farzand emas" degani esa Rohilaning ikkita ukasi borligini anglatmaydi).

XULOSA

Semantika tildagi bu munosabatlarni ko'rib chiqadi va bu ma'nolar qanday yaratilganiga qaraydi, bu esa tilning qanday ishlashini tushunishning muhim qismidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, semantika bizning tilimizni ma'nodor qilish uchun foydalanadigan so'z va ohanglar majmuasidir - madaniy ma'lumotnomalar, atrof-muhit so'zlari va vaziyat voqealarini shular jumlasidandir.

Semantikaning o'rganish obyekti ham, asosan, to'liq, mustaqil ma'noli so'zlar va gaplarning ma'nolar tizimidir. Semantika [fan](#) sifatida 19-asrning 2-yarmidan rivojlana boshlagan va hozirgacha bir biridan [sifat](#) jihatidan farqlanuvchi bir necha bosqichni o'tagan. Jamiyat hayoti va u gapiradigan tilning so'z boyligi o'rtasida juda yaqin bog'liqlik mavjud. Moddiy madaniyatga tegishli bo'lgan so'zlar juda muhimdir, ijtimoiy urf-odatlar va muassasalarga, shuningdek, odamlarning qadriyatlarini, munosabatlari hamda ularning dunyo va bu dunyodagi hayoti haqida qanday fikrda bo'lishlarini o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish semantikaning asosiy qismidir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Linguistic Semantics, Bierwisch, Manfred and Kiefer, Ferenc (1969),
2. 'Remarks on Bibliography 223 Definitions in Natural Languages',
3. Ferenc Kiefer (ed.), Studies in Syntax and Semantics
4. Chomsky, Noam (1966), Cartesian Linguistics
5. Schaff, Adam (1962), Introduction to Semantics [1960]
6. Pressj Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. --(1973), Language and Cognition